

SLOVESNOSTĚ.

Literárnia a kritická príloha k »Orlovi.«

Zodpovedný redaktor:

Andrej Truchlý-Sytniansky.

Roč. I.

Turč. Sv. Martin, 30. Júna 1873.

Číslo 6.

Pohlady na literatúry slovanské.

(Pokračovanie.)

I.

Literatúra slovenská.

Doby prvej poddoba kresťanská siaha od prichodu vierozvestov slovanských, sv. Cyrilla Methoda, teda od r. 863 až do pádu državy Veľko-Moravskej roku 907 a tvorí s veľkou čiastkou nasledujúcej doby druhej literatúru nie tak vlastne slovenskú, jako viac všeslovanskú, a to z tej príčiny, pretože reč cirkevno-staroslovanská, či vlastne určitejšie rečeno, starobulharská upotrebená bola u Slovanov rozličného nárečia — a pamiatky v reči tejto na rozličných miestach slovanských povstaly.

Reč staroslovanská, ktorej známosť je základom jazykozpytu slovanského, je vymretá už reč starých pannonských a južných Slovanov, hlavne Bulharov a Slovincov, ktorá hovorená bola od stredného Dunaja až po Balkan (Hämus) asi od storočia IX—XIII. Upotrebuje sa ona teraz ešte čo cirkevnia reč v knihách bohoslužobných u Slovanov pravoslavných, Bulharov, Šrbov, Rusov a u dalmatinských katolíckych Chorvátov, ovšem na nárečí týchto sináčená. Ctihodná reč táto je strediskom a základom slovanského jazykozpytu z tej príčiny, pretože — ačkoľvek nenie matkou všetkých slovanských nárečí, lež zo žijúcich len bulharského a slovinského, avšak čo do reči najstarších pamätníkov slovanských (vynímajúc jedine rukopis Z. staročeský), — podáva najstarší útvar slovančiny vôbec a v tomto najhlbšie pravidlo pre všetky dcéry a sestry svoje. Menuje sa ona u Nestora, kronikára ruského, ЯЗЫКЪ СЛОВѢНСКЫ (jazyk sloviensky) a národ ňou hovorivší СЛОВѢНЕ (Sloviene). Ona je reč tá, v ktorej vycvičení sv. Cyrill a Method i Slovákom slovo Božie kázali, naučivše sa jej vo vlasti svojej Solúne (Thessalonike)

a do ktorej dľa podania preložili sami nektoré čiastky písma Svätého (najmä Žalmy a Skutky Apoštolské) a obradné knihy, ktoréžto preklady jak jich samých tak i prvých nástupníkov jejich zachovaly sa nám však len v pozdejších prepisoch, jako v *Ostromírovom evanjéliume* a v iných pamiatkach. Preklady tieto písem svätých upotrebili vierozvestovia naši a jich nástupníci zajiste i u Slovákov rečou príbuznou hovoriacich a preto staroslovanskú reč ľahko rozumef mohli.

Reč staroslovanská, jako pamiatky v nej spísaná svedčia, zrejmo ukazuje, jak vzdelaná už v tom čase bola reč národa slovanského, lebo veľiký pokrok ducha javí preklad písem Svätých do staroslovanciny, ktorý sa v každom ohľade pôvodniemu svojmu tekstu greckému k boku postaviť môže. Ona rozmanitosťou tvarov mluvnických vyniká nad všetky teraz žijúce nárečia slovanské, vládnuc znamenitou bohatosťou tvarov skloňovacích a časovacích, dualom, jako sme to videli, vo všetkých chybných čiastkach reči, pri slovese i zvláštnymi jednoduchými tvarými imperfekta, dvojoho aoristu slabého a silného, dvojoho účastia perfekta aktívneho a dvojoho účastia passívneho, prítomného totiž a minulého času. Jej pravopis je veľmi dokonalý a duchu slovančiny najprimeranejší. Postupom času staroslovancina sice v pamätníkoch svojich u kmenov, u ktorých sa čo cirkevnia reč udomácnila, dialekticky sinakčená bola, lebo náreční prepisovatelia formy svojho nárečia do nej prijímali; avšak toto o starších jej pamiatkach neplatí v tej miere, jako o pozdejších.

Čo sa pôvodu písma staroslovanského týka, udáva podanie písomné dve azbuky staroslovanské, *Glagolskú a Cyrillskú* a menuje dvoch vynálezcov, či vlastne sporiada-

teľov jejich, sv. Cyrilla apoštola slovanského a sv. Climenta. Predtým, totiž pred vynalezením týchto dvoch azbuk, nemali Slovania ustálených písmen — a to dľa bulharského mnicha Chrabra, ktorý žil okolo r. 927. On píše: „Drieň Slovania nemali písmen, ale črtami a rezami (čiarami a rezbami) čítali a hádali, pohania súc. Pokrstivše sa ale, rímskymi písmenami núdzne písali slovanskú reč bez ústrojnosti. Potom ale ľudomilný Bôh smiloval sa nad národom slovanským, poslal jim sv. Konstantina filozofa, nadrečeného Kyrilla, muža spravodlivého a pravdy milovného. Ten ustrojil jim písmen tridsaťosem. Z tých je štyriadvadsať podobných písmenám gréckym, štrnásť ale jich je podľa slovanského jazyka.“ Črtami a rezbami sa teda predtým čítalo a hádalo. A spôsob tento písania musel byť dosť dokonalý. P. J. Šafárik v diele svojom „Über die Abkunft der Slaven“ podáva „Chronikon Paschale“ (caríhradská to kronika), ktoré Sarmatov a Scytov v III. storočí nazýva „gentes, qui suas literas habent.“ Boly to najskôr runy; i mali Slovania už pred sv. Cyrillom svoje písmo. Sembera v svojich dejinách liter. píše: „Dľa Tacita žiadal kráľ Moravský Moribud r. 19 p. K. písomne cisára Tiberia o pomoc proti Chatvaldovi, ktorý ho bol zo zeme vypúdil; i je sa domýšľal, že krom Moribuda v Ríme vycvičeného i nektorí iní Moravania, ktorí boli v jeho sprievode, tam tiež písmu latinskému sa naučili. Za časov Moribudových zdržovali sa podľa zprávy Tacita tiež kupci rímski v Morave a v Čechách, ktorí provodzujúce tu obchod, zajiste bez písma sa pri ňom neobišli. Cisár Marcus Aurelius spísal (od r. 178) filosofické „Zápisky“ svoje v krajinách našich, jednie v Karnute na hraniciach Moravských a druhé na rieke Hrone v samom Slovensku. V polovici storočia IV. preslávil sa čo spisovateľ Slovan Istrianský, filozof Ethicus (nar. okolo r. 300), ktorý napísal kosmografiu v jazyku gréckom. Ku koncu tohože storočia (r. 396) poslal sv. Ambrož biskup Milánsky, katechismus latinský Fritigilde, kráľovnej Moravskej, ktorý schválne k jej potrebe bol spísal. Sv. Ševerin (od roku 467—482) dopisoval si z Viedne a z Pasova, miest v samom susedstve Moravy a Čiech ležiacich, s mnohými kniežatmi a vodcami vojsk nepriateľských. Vôbec obcovali Čechoslovania v Bavoroch a v Rakúsoch a v Pannonii cez polpiata sto rokov s Rimami a s domácimi obyvateľmi, ktorí už za časov Kristových písma latinského užívali, a hraničili v Pannonii s Gotmi, už vo IV. storočí písma znalými, v Bavoroch ne-

boli veľmi vzdialení od Helvetov, o ktorých už Julius Caesar (r. 58 pr. Kr.) svedčí, že znali písať grécky. I nemožno teda ani myslieť, žeby Čechoslovania, súc nad iných vzdelanejší a dômysľnejší, neboli v takých prípadoch už za dávnej doby pohanskej písma si osvojili a ho užívali.“

Až do najnovšieho času považoval sa sv. Cyrill za pôvodu až do teraz po ňom menovanej Cyrillice, kdežto sa Glagolica pripisovala buď sv. Hieronymovi (331—420), alebo sv. Climentovi (†916), až následkom povstaleho prisnejšieho vedeckého bádania pravého pôvodu azbuk týchto od jazykozpytcov slovanských, otázku túto skoro k úplnej istote rozriešili najprednejší jazykozpytci slovanskí, jako Bartholomej Kopítar v knihe „Glagolita Alozianus“ r. 1836, Pavel Jozef Šafárik v spise „Ueber den Ursprung und die Heimath des Glogolitismus“ v Prahe 1858, a František Miklošič v „Encyclopedie der Wissenschaften“ v článku „Glagolitisch,“ v ten smysel, že sv. Cyrill, apoštol slovanský, zomrelý r. 868, je vlastne ústrojcom Glagolice, kdežto od nepamäti tak zvanú Cyrillicu usporiadal na základe gréckej alfabety sv. Climent, biskup vo Velici v Bulharsku zomrelý r. 916, dokazujúce to hlavne z príčin jazykovedeckých a staropiseckých (a palaiografických), preto, že jazyk pamiatok glagolských, za najstaršie pokladaných, podáva v každom ohľade tak rôzne známky starobylosti, jakých v cyrillicky písaných pamätníkoch buď doprosta naleznuť nemožno, buď len vo veľmi skrovnom počte, potom že sa nachádzajú druhopisy (vteropisy = palimpsesty) objavujúce nám na neúplne zotrenom písme glagolskom písmo cyrillické novejšie, nie však naopak, konečne, že i sama podoba písmen glagolských o mnoho složitejších, lež jednoduchejších cyrillické na vyššiu starobylosť tamých ukazuje atď. Cyrillica bola u Rusov za Petra Velkého pripodobnená latinskému písmu a nazvaná bulharským názvom graždanskou (mešťanskou, občanskou) azbukou podľa nariadeného užívania jej v písomnostach svetských či občanských. Cirkevné spisy však, zvlášte bibliu tlačia Rusi posiaľ ešte radšej starou Cyrillicou. Tak sdománcnela i u Srbov graždanka rozmnožená ešte o niekoľko písmen srbskej reči vlastných (jako ѣ = d, њ = é, ѣ = dž, ј = j). Na ukážku, jaká to bola reč, podávame tu z Dobrovského Glogolitičky, ktorú Hanka r. 1845 vydal, a síce z breviára glagolitičkou písaného, Apoštolské vyznanie viery v našej latinke i so zkráteninami: „Vjeruju v ba otca vse-

moguščago tvorca nebu i zemli. I v isha

sina jeho jediného ga našeho. Iže počet jest ot ducha sta rojen iz marie devi. Mučen pri puntianšceem pilate. Rospel mrtev i pogreben. Snide v—ad tretí den vskrse ot mrtvich. Vzide na nebesa sjedit o desnuju ba otea vsemoguščago ottuda paki choščet priti sa slavoju suditi živim i mrtvim. Vjeruju v ducha stago. I stu crkv katoličaskuju.

Stich opščinu otpuščanie grechov. Plti vskrešenie. V život vični amen.“

Z pamiatok písomných jazyka staroslovanského patria sice nektoré prvotným pôvodom svojim ešte do IX. storočia, pretože ale sa zachovali len v pozdejších prepisoch, preto sa v súvislosti hlavne z nich udajú až v nasledujúcej druhej dobe.

Veku staršieho doba druhá siaha od úpadu državy Veľkomoravskej r. 907 až do r. 1440, t. j. po príchod husitov na Slovensko.

Po bitke na poliach požoňských r. 907, s pádom kráľovstva slovenského, prestal i samostatný občiansky život Slovákov a národné jich upovedomenie upadalo vždy hlbšie a hlbšie. Pri tom všetkom bol preca vliv života slovenského v krajne uhorskej znamenitý, lebo môže sa povedať, že zo živlov ústavy slovenskej len trochu pretvorených sriadila sa ústava krajny uhorskej, jako to rozdelenie krajny na župy, tak i posial zachovalé názvy najvyšších kráľovských hodností na dostač dokazujú. A jazyk slovenský, z jehožto bývalej rozšírenosti kultúrnej ešte i čtené výrazy do maďarčiny prešlé (jako pomenovanie nástrojov rozličných, polních i domácich, a vôbec na predmety vzdelanosti sa pofahujúce) až podnes sa zachovaly, utiahol sa pri nastalej zmene politických pomerov z hradov a zámkov kniežat do tichých chýž ľudu dedinského a ozýval sa jedine u ohnísk domácich. Krajna Uhorská bola v dobe tejto krvavým divadlom, hneď cez ňu sa ženúťich divokých plemien, najme Mongolov a Tatarov, hneď náruživosti a rozopry vlastních kráľov.¹⁾ Reč krajinská v Uhrách od prvého usporiadania ústavy bola latinská. Medzi búrami jak domácimi, tak i zvonku došlymi nebol možný život literárni, až v XIV. a XV. storočí konečne lepšie časy zjavyly sa v Uhrách pre literatúru, lebo Eudovit a

¹⁾ Mali by sme tu obsérnejšie pojednávať o dejoch politických doby tej, ktoré vplývaly na reč a jej osudy, no nemáme dostatočného miesta. Stane sa to v obsérnejších dejinách našej literatúry, pre ktoré si potrebný material usilovne snášame.

Red.

Žigmund, jako i Matiaš Korvin boli veľki podporovatelia umení a vedomostí; preca však všetko toto veľmi málo, ba nič nepôsobilo na rozvinutie sa povedomia národného a tak ani života literárneho u Slovákov.

Naproti tomu bola česká krajna v časoch týchto jedna z najsvetlejších hviezd na obzore vzdelaných národov, kde r. 1348 založil Karol IV. vysoké školy pražské. O jedno skoro storočie pozdejšie byly náboženské živly predmetom literárnych pohybov a hádok, ktoré do života mohutne prechádzaly. *Ján Hus* stal sa národním hrdinom týchto bojov náboženských. Po r. 1415, v ktorom Hus spálený bol, obrátila sa česká vlast na strašlivé bojovisko. Od tohoto času počalo sa rozlievanie a sťahovanie sa Čechov po susedních krajinách, pri čom naše slovenské Tatry, táto kolíska kmene slovenského, byly najmilším jich utočištom. Toto je stručný dejepis doby tejto.

A tak u nás behom týchto storočí, kdežto u Slovanov južných a u Rusov kvitlo písomníctvo cirkevno-staroslovanské a v Čechách kresťansko národné básníctvo, bolo na Slovensku zavládnutie latiny čo reči diplomatickej a literárnej okrem neprajných okolností politických hlavňou prekážkou vzniku dajakkej činnosti literárnej na roly jazyka národného, tak že celá táto doba nie životom, lež jedine živorením národnosti slovenskej pomenovať sa dá. Kdežto teda v dobe tejto nemáme mnoho práce s dejepisom kmeňovej našej lit., tým viacej zreteľ obrátiť nám prichodí na kvetúce za toho času u Juho-slovanov a Rusov písomníctvo glagolské a cyrillské, ktorého nektoré najstaršie pamiatky sú pravde podobne prepisy pôvodin sv. Apoštolov slovenských za pôvodcov, a Pannoniu za pravlast svoju majúcich; okrem toho zvláštny ohľad brať nám treba na národno-romanské básníctvo u Čechov, ktoré sa „národním“ básníctvom preto menuje, pretože z počiatku v stopách básnikov starších postupujúc ospevuje hlavne deje domáce, „romanské ale preto, pretože taďalej predmetom cudzokrajným, hlavne náboženským viacej hovel, lež domácim; tamto vo veršoch nerymovaných, toto ale v rymovaných dľa cudzích vzorov skladané bolo.

Z prstonárodného básníctva slovenského zachovala sa najme z doby tejto historická pieseň: „*Stála bilka stála, za Štefana hrála.*“ Ona povstala zajiste nezadlho po deji samom. V XIII. storočí (1206) povstala snad i pieseň: „*Keď ja príjdem na tú vojnu kuruckú, opášem si ja ku boku šablíčku.*“ Sem patria i piesne o *Tataroch*, o *Kumánoch* a iné historické.

Z prstonárodného básnictva inoslovan-
ského je útvorom doby tejto, a síce storočia
XII., *ruský najstarší spev hrdinský* v ne-
viazanej reči, o bojovnej výprave *Igora Svätostariča*: „*Storo o polku Igorove*.“ Tak tiež
*srbské a bulharské junácke spevy*¹⁾, ktoré
v epickej obraznosti a úprave svojej staro-
žitným útvorom hrdinského básnictva gre-
ckého najbližšie k boku postaví možno, po-
vstávaly od XIV. storočia počnúc málo pred
a po páde Srbska na Kosovom poli r. 1389.
Podobne sem vpadajú pôvodom svojim *maloruské dmy kozácke*, povstali hlavne v ča-
siech svobodného Kozáctva, bojovavšieho
dlho s Tatármi.

Čo sa spisovných rečí doby tejto týka,
boly zvláštnosti reči staroslovanskej už spo-
menuté. Reč spisovná česká doby tejto po-
stupuje znenáhla prehlasovaním tvrdých hlá-
sok na mäkké, jak vo kmenoch tak i v pri-
ponách, tvoriac tým prechod z rozmanitosti
tvarov ohýbajúcich staročeško-slovenských k
jednotvárnejším a otreným tvarom novoče-
ským.

Pravopis česko-slovenský až do počiatku
storočia XV. bol složitý (na pr. *chezzu* =
čas, *kraal* = kráľ), ďalej však už jedno-
duchejší a určitejší, ačkoľvek vždy ešte pís-
mená latine nevlastné složitým spôsobom
sa označovali. Tu uvádzame niektoré ukážky:

Ai uletauoo cemutisiuod
u cemutisiuodu stre
bropenu za teluta rozu
laiase bura sesipausi tue
u sira neba atď.

Snem Lib. z IX.—X. storočia.
Uece se ieden iz uenie iego
uidas scariothis ien se bese iei pre
dadě cemu ta mast ne
prodadě zě za tri sta penaz ine da
zě hudim atď.

Evanj. sv. Jána z IX.—X. stor.
Pavel dal iest plosskovicich zemu.
Wlach dal iest doleass zemu bogu i ssvatemu
Scepanu sse duema dussnikoma Boguecea
a ssedleav.

List prep. Lit. z r. 1057.
Wisegrad, Satěi
Lutomericich, Dačine
Wirsevich, Pilzni atď. List z r. 1130.

¹⁾ Vidz pojednanie o národných piesňach srbských od Kalinčaka a Sytnianskeho v II. roč. a o bulharských od Sytnianskeho v III. r. „Orla.“

Red.
(Pokračovanie nasleduje.)

A zo storočia XIII.:

Baie, fabulas; banki puscadlne, guna;
basant, fasianus; belmo, glaucoma.
berr, pannieum; bessi demonibus (abl.)
dirn, cespes, dezzetnici, decuriones. Mat Verb.

Ha ty naaszye slunce
Wysegrade twrd.
Ty smyelye y hrde
Na przyekrzye stoiyess
Na skaalye stoiyesy
Vsyem czyzyzem postrah.

Pies. na Vyšehrad.

Genz zeymene byl wyehlasny
Gehoz rozum byl tak yasny
Ze gmu bylo wsyeczeko znamo
W zemi v morzi w hwyzdach tamo.

Alexandr.

Neklan kaze wstati kwoinie kaze kniezieciemí
sloui protiV Vlaslauu, wstachu woie wstachu
kwoine wstachu na knieziecie slowa protiV
Vlaslauu. holedbase sie Vlaslau kniaz wcestuiem
nad neklanem nad slannim knieziem atď.

Kráľ. Rukopis.

Z tohoto vidno, že: polohlásky **I** a **r**
písané byly s vloženým **e** alebo pozdejšíe **i**
(jako: *preuence, wletaua, plezne, pilzne*),
dlhé samohlásky a mäkké spoluhlásky písaly
sa bez znamenia (jako: *uam, potkach, lud,
lub, zemu*, na konci XIII. stor. *liub, liud,
zemiu, w srdciu, woliu, dušiu*, na počiatku
XIV. stor. už *slubuju, slibeno, yucha, gytro,
chczu*, — všade **i**, nikde **y** len miesto **g** (**i**)
a to na konci periódy tejto, žiadno **ô**, vždy
o, **u** platilo za **w** a sriedalo sa niekedy
s **v**, **r** sa len jednoducho vyslovovalo a len
v XIII. stor., jako **rs, rz, z** platilo zprvu za
z, pozdejšíe za **ž**, za **ž** písalo sa **s**, na konci
sady **z, s** nekedý sdvojeno, **š** čo **s** lebo **ss**,
č najprv čo **e**, neskôr čo **cs, cz, h** zprvu
písalo jako **g, ch** jako **h**, v XIII. stor. pre-
chádzať začalo **g** v **h, h** v **ch**, miesto **k** zpo-
čiatku **e**, pozdejšíe **k, šf** jako **se**, potom
sez, szcz. Na počiatku storočia XV. usta-
novená je *Jánom Husom* nová jednoduchej-
šia sústava dobropisemnosti československej,
záležajúca v tom, že Hus predne rozdiel uro-
bil medzi **i** a **y**, z ktorých prvé po mäkkých
hláskach písať kázal, ďalej že upotrebil zna-
kov diakritických, totiž čiarok nad samohlás-
kami k označeniu dlžky, a bodiek nad spo-
luhláskami k označeniu mäkkosti, konečne,
že rozoznával tvrdé **I** od stredného **I** a mä-
kkého **I**. Týmto položený je prvý základ te-
rajšiemu pravopisu československému, ktorý
potom slavným jazykozpytcom *Dobroeským*
sdokonálený bol.

Príspevky k nauke o prízvučných rytmických rozmeroch v slovenskom básnictve.

(Pokračovanie.)

Prestávka (cesura) spôsobuje novú ťažkosť v češtine. Musí sa tak rečeno umne utvoriť. Dvojistá prestávka, jako pri *Thyrsis oves*, *Corydon*, je celkom nemožnou, keď sa k tomu jednoslabičné slová nevolia, — a jak často môže a smie sa to stať?

Ba wždyť jest, než celý rok, giž dnešek mi delší. Si mihi non haec lux toto jam longior anno est. Pole tu schnau, a wětrem zlym mdlé byliny prahnau. Aret ager: vitio moriens sitit aeris herba.

Les y háy se zazelená gak Fila sem přigde. Phyllidis adventu nostrae nemus omne virebit.

Len v týchto troch veršoch mohol český prekladateľ s vidomou ťažkosťou dvojisté prestávky upotrebiť; vo všetkých ostatných musel sa s jednou uspokojiť. V prvých sedemnástych veršoch je prestávka voždy v tretej stope položená, — jaká to jednotvárnosť! a preca môžem každého básnika vyzvať, aby dľa pravidiel prosodie lepšie verše napísal, lež sú tieto, a nebude v stave. P. Puchmayer znal vyhnúť i tomu obviňovaniu, že trojslabičné slová hneď jako — — — hneď zase jako — — — skanduje, keď pre daktyl také slovo bral, ktoré v druhej a tretej slabike žiadnu dlhú samohlásku nemajú; také ale, ktoré v neprízvučných slabikách, najme v tretej, dlhú samohlásku majú, upotrebil jako — — —. Tak na pr.:

Roztřeno pod každým tu leží owoce strůmkem. Wsšecko usmívá —

Tedy ti postaupí ges (jaseň) whágich, wzahrade sosna.

O rýme. Jestli sa zakončujú verše trochejami, to jest dvojslabičnými slovami, požaduje sa, aby sa obe slabiky rýmovaly.

(Pokračovanie nasleduje.)

Jestli sa zavierajú jednou prízvučnou slabikou, rýmuje sa len táto:

Prušák seče lid jak trávu.

Ha! wtom krále, českau slávu,

Wida proti sobě jit,

Počíná hned hrozně klít.

Str. 184.

I vyzaduje ďalej ľubozvučnosť, aby sa pri rýmoch bral ohľad na dĺžku samohlások. Majú sa teda len dlhé samohlásky s dlhými, krátke s krátkymi rýmovať, jako: *chrám* a *znám*, *hlas* a *čas*; nie ale: *zas* a *nás*, *dám* a *klam*.

Tak dobre rýmuje Lomnický:

Ďále pak teď budý psáti,

Aby uměl rozdíl znáti.

Gestliže se neopatríš,

Snad čest, hrdlo, statek stratíš.

Neb wnich tak pána svého ctíš,

Když k pánu gegich wěrnost wíš.

No, nesprávně rýmoval:

Také giž Havel manky syt,

Rowně mu párat jako šít.

A ešte horšie:

Dobře powědiná řeč ta,

Že přítel on gest druhý gá.

A přátelství duše gedna,

Genž se we dwau tělich sgedná.

Toľko Dobrovský o českej prízvučnej prosodii, a ponevác prízvuk silab jak v češtine tak i v slovenčine je ten istý, majú tieto pravidlá Dobrovského veľkú cenu i ohľadom prízvučných rytmických rozmerov v slovenskom básnictve.

A tak prikračujeme k našemu stanovisku.

Ivan Turgeniev čo novelista.

(Pokračovanie.)

Božia príroda je nášmu poetovi veľikou, ohromnou silou, nekedy nežnou, sympatickou, nekedy desnou mocou. Tak začínajú sa náčrtky „Dva dni v pralese“ s tímto rozjímaním: „Z najhlbších útrobov prastarého lesu, z večného lona vôd šumie známy hlas prírody, ktorý človeku hovorí: Ja nemám nič do teba, ja panujem — ty ale staraj sa o svoj život.“ — — — „Jednotvarný tmavý borový les zjavuje sa tu v zachmúrenej tichosti, tu

tmavým hučaním, a povedomie našej ničoty preráža srdce naše pri pohľade na ešte hlbšie, neodolateľnejšie. Ťažko, mdlo prichodí človeku, slabému to, včera narodenému a už smrti posvätenému tvor, by studený, nesúcitný, meravo naň uprený pohľad večnej Isis zniesť mohol. Nielen smelé túžby, nádeje a vysoko vznášajúce sa sny mladosti bývajú znížené a vyhasínajú v človeku pri ľadovom vánku tajomstvenných živelných

moci: jeho celá duša cíti sa byť zlomenou a zahrúža sa úzkostlivo sama do seba; on cíti, že posledný z jeho bratov z povrchu zeme zmiznúť by mohol bez toho, aby sa preto chvojka bôrová zatriasla, zachvela; on cíti svoju osamotosť, svoju slabosť, svoju odvislosť od osudu, a s úsilným tajomstveným strachom vracia sa späť k malým starostiam a namáhaniam života svojho; ľahko mu je okolo srdca v tomto nim samým stvorenom svete; tu cíti sa byť doma, tu odváži sa myslieť o svojej významnosti, tu osmeľuje sa o svojej sile dôverovať. — A tak to ide ďalej, cit ničoty, odvislosti a opustenosti zavláda vždy viac a viac poľovníkom — čo sa nám pravda u tak neunaveného poľovníka trochu divno byť zdá — a chorobný strach zatrasia nim: — „Sadol som si na zofatý kus dreva, i oprel som si lakte o kolená. Dlho sedel som so zklonenou hlavou bez slova, i pozdvihol som ju pomali i pozeral som zvedave kolo seba. O, jak bolo všetko okolo tiché, tmavé a clivé — nie, nielen clivé, no nemé, studené a hrozné! Srdce mi čosi stislo merave. V tomto okamžení, na tomto mieste zacítil som vánok smrti, tušil som jej ustavičnú blízkosť, jako kebych ju rukou dosiahnul mohol. Keby len jeden hlas ozval sa bol, okamžité šumenie z hrtánu otáčajúceho ma lesa ku mne bolo zaletelo! Nahnul som hlavu skoro z bázne; mne sa zdalo, jako bych bol zrak obrátil ta, kam človekovi nesvobodno nahliadnúť . . . Pritiskol som ruku na oči. —“

Pomer človeka Slovana má k prírode vždy nečo rodinného do seba; príroda ostáva vždy matičkou jeho, i vtedy, keď sa hnevá a je hroznou. A pomer tento rodinný kreslí náš poet po Puškinovi a Lermontovi majstrovsky. V obraze *Kasjan s Krasivoj Micčei* opisuje Turgeniev jednoduchého „mužika“¹⁾, ktorý vo svojej sedliackej filosofii v najužšom spojení žije s prírodou. Poľovník idúc s vozkom svojim na telege posretol pohrab. Nesú k hrobu Martina tesára na márach, za ktorými s plačom kráča matka i žena. Vozka, ktorý sa marne namáhal vyhnúť sa pohrabu, predpovedá z toho sretnutia sa nehodu, ktorá skutočne sa dostavuje: zláme sa jím os. Cestujúci dovcú sa do najbližšej „Lhoty“ a starý mlčanlivý a nemluvný mužik Kasjan vedie poľovníka po dlhých prosbách do blízkeho lesa, ktorý práve vyrubujú. Poľovník kúpil novú os, ide do lesa na ptáky a Kasjan bojzlive sa ho pýta, či smie s nim ísť, i sprevádza ho. Je krásne letnie odopoludnia.

¹⁾ Mužik = nevoľný roľník.

Red.

Poľovník unavený nezdarom svojej honby ľahne si pod vysokými stromami na zem; Kasjan sedá si vedľa neho. Poľovník hľadí hore: „Zdá sa vám, že hľadáte v bezodné more, ktoré široko ďaleko sa pod vami rozprestiera, že stromy nestrnia hore zo zeme, ale že jich konáre a vrchovce, jako korene ohromných rastlín zpušťajú sa a padajú v jasné vlny toho mora; listie na stromoch tu leskne a blyští sa smaragdnom, tu hustne v zlatú, skoro čierno-tmavú zeleň. Nekde ďaleko, ďaleko na konci tenkej vetvičky nepohnute stojí o samote lístičok na modrom kúsku priehľadného neba, a v jednom rade s nim chveje sa iný, pripomínajúc svojim pohybom ihru rybacieho chvostu, jakoby pohyb ten bol samovoľný a nie účinkom vánku. Jako čarovné podvodnie ostrovy ticho priplynú a ticho odplynú biele, okrúhle obláčky — a hľad, naraz celé to more, celý ten jasný vzduch, tie vetvičky a listie, poliate slniečkom, všetko to zaleje sa, zachveje sa, bleskvúcim svitom a zasuští svieže šepotanie, šušťanie a šumenie, podobné drobného plesku odrazenej vlny. Nevstávate, hľadáte ďalej: i nemožno slovami povedať, jak rozkošne a sladko je vám okolo srdca. Hľadáte, a ten hlboký čistý lazúr vyluduje na ústach vašich úsmev, nevinný, jak je on sám; jak obláčky po nebesiach, a jako spolu s nimi rozprestierajú sa po duši vašej povolným ťahom blahé spomienky, a vám sa zdá, že zrak váš letí dial a dial i tiahne vás za sebou do pokojného svetlého mora bezo dna, i nemožno odorvať sa od hlbiny tej . . .“ „Pane,“ prehovoril zrazu svojim zvučným hlasom Kasjan, ktorý až dosiaľ nepohnute sedel, a z ktorého nebolo možno prvej slova dostať. „Čo chceš?“ „Prečo zabijate ptáčkov?“¹⁾ „Možno jich jest.“ „Nie preto jich zabijate, pane; ved' jich nejete. Robíte to len pre svoju zábavu.“ „Ved' i ty sám zabijaš husy a sliepky a ješ jich.“ „To sú ptáci od Boha človeku dané; ale lesní ptáčkovia sú voľní, svobodní. Hriech je zabíjať jich; nech si žijú až do svojho prirodzeného konca. Krev, to svätá vec! Krev nevidí slniečka Božieho, krev skrytá je pred svetlom — veľký to hriech ukázať na svetlo krev, veľký hriech a hrôza — oj, veľký hriech.“ „Čím sa zaoberáš?“ pýta sa ho poľovník. „Žijem, jak Bôh káže — no, a na jar chytám slávikov.“ „A ved' si práve riekol, že je to hriech, vol-

¹⁾ Má sa písať pták a nie vták, bo pochodí od pna *pt* (odtiaľ grcké πτερο = letím) zkade pták, (juhoslovansky a rusky) ptica, ďalej i korrupta (od kura a pták = fliegendes Kuhn).

Red.

ných ptáčkov lovit?“ „Zajiste, zabíjaj ich nesmieme; smrt' i tak si všetko sama vezme. Smrti ani človek, ani nemá tvár neujde. Smrt' neuteká, ale ani ty jej neutečieš; no pomáhať jej, to hriech. A ja slávičkov neubíjam — Bôh chráni! Ja ich chytám nie preto, abych ich mučil, ničil, ale preto, aby z nich človek mal radosť, potešenie a veselosť.“ „Chodíš ich chytat do Kurska?“ „Chodím i do Kurska, chodím i ďalej, jako sa zdari. V lesoch, poliach, v tíšine samo jediný nocujem: tu zahvizdajú si sluky, tu pištia zajace, tu zas káčeri sa ozývajú. K večeru naslúcham, ráno naslúcham, pri zorách siete medzi krovím rózkladám.“ „Ty vraj znáš i liečiť, povedal mi môj kočiš.“ „Volajú ma lekárom,“ odpovedal zádumčine Kasjan, „ale jaký som ja lekár! Kto môže liečiť? To je všetko u Boha! Sú sice byliny a kvety, tie pomáhajú; o nich môže človek bez hriechu hovoriť, to sú byliny čisté, Božie. No a druhé nie sú také; pomáhajú sice, ale to hriech, i hovoriť o nich hriech, leda že s modlitbou. Sú sice také zariekania . . . A kto veri, spasený bude.“ „A tesárovi Martinovi nič si nedal užívať?“ „Neskoro počul som o ňom. A čo? Komu už pri narození jeho osud je predpísaný . . . Tesár Martin nemal na svete dlho žiť; to už tak raz bolo ustanovené. Ktorý človek nemá na zemi žiť, toho ani slniečko tak nehreje, jako druhého, ani chlebičok mu nejde k chuti . . .“ „Vás sem do Lhoty presadili na pánov rozkaz; kde si drieb zil?“ „Ja som z Krasivej Mieče.“ „Bolo tam lepšie lež tu?“ „Lepšie, lepšie. Boly tam výhodné miesta, plné vôd, a bolo to naše rodinné hniezdo; a tu je teskno, úzko . . . tu sme sirotky. Tam u nás vyjdeš si na kopec, vyjdeš, a Hospodine, Bože môj, čo to za krása! I rieka tam, i nivy i les; a tam zas chrám, a tam zas nivy. Ďaleko vidno, ďaleko. Tak ďaleko vidno, že hľadiš, hľadiš, vždy hľadiš . . . A tu? no áno, pôda je vraj lepšia, vravi sa; ale pre mňa sa všade dost zbožia urodí!“ „A rád bys vrátil sa na svoju rodniu zem?“

(Pokračovanie nasleduje.)

„Rád bych ta nazrel. A ostatne všade musí byt dobre. Som človek bez rodiny a neposedím na jednom mieste. A tak, keď si človek vyjde, to sa mu jakosi uľahčí. I slniečko na teba svieti, i pán Bôh ta lepšie vidí, i zaspievaš si svobodnejšie. Tam sa podívaš, jaká trávia to rastie; no poznáš ju a odtrhneš. Tam zas beží pramenná voda, žriedlo, svätá to voda; no napiješ sa a ideš zase ďalej. Tu nebeski ptáčkovia spievajú . . . A za Kurskom sú stepy, ďaleké, rozsiahle miesta, no a to je pohľad, obdivovanie a radosť — Boží to dar! I tiahnu sa vraj tie stepy, jako vyprávajú ľudia, až k samému teplému moru, kde žije pták Hamajun sladkohlasý, kde zo stromov listie ani v jaseň ani v zime neopadáva, a zlaté jablká rastú na srieborných haluzách, i žije každý človek v spokojnosti a spravdnosti. To by chcel raz vidieť, veď som málo kde bol. Býval som v Simbirsku, v slavnom meste, býval som v Moskve so zlatými väzami, videl som Oku i Inu holubaciu i matušku Volgu, a videl som mnoho dobrých ľudí. Ale to bych chcel ešte vidieť. Nie som sám, mnoho iných chodí otrhaných po svete a hľadajú spravdnosť . . . ale v ľuďoch niet spravdnosti . . . to je to . . .“ Tak kreslí Turgeniev v „muziku“ Kasjanovi celý názor ľudu ruského o svete vôbec a o Božej prírode. Jak utešene, jak majstrovsky kreslí krásy prírody, nech stojí tu ešte jedon príklad: . . . „Kráľovská noc dlela slavnostne nad nami. Polnočnia suchá teplota nasledovala po mokrej sviežosti pozdnieho večera a mala ešte dlho na zadriemavších nivách sta mäkký páper odpočívaj, preca musel ale hodný čas uprchnuť, kým prvé šveholenie lesniho ptáčtva a prvé paprskéky zory rannej v kvapkách rosy trblietať mohly. Mesiac nevyšiel ešte na nebo, len neskôr sa zjavil. Bezpočetná čata zlatých hviezdíčiek zdala sa potichučky k „mliečnej ceste“ plynúť; kedy tedy zablyšťaly sa jasno nektoré, a jako som na ne hľadel, cítil som jakoby úsilný, neprestajný let zeme! —“

Knihy a spisy redakcii zaslané.

Národní pohádky, písně, hry a obyčeje. Vydává péči komise pro sbírání národních pohádek, písní, her a obyčejů lit. řečnický spolek „Slávia“ v Praze. Švazeček I. Tiskem a nákladem Josefa R. Vilímka. 1873. VIII; str. 44. Cena?

Josef Jungmann. Životopisný nástin od Josefa Kouby. S programem Jungmannovy slavnosti v Praze, obsahujícím též slova obou kantát a proslov k slavnostnímu představení. V Praze. Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímka. 1873. VIII., str. 24. Cena 10 kr.

Humoristické Listy. Roč. XV. vyšlo posiaľ 26 čísiel. Odpovedný redaktor *M. J. Balák*. Tlačou a nákladom *Jos. R. Vilímka* v Prahe, na spálenej ulici č. 4. nově. Predpláca sa s poštou na rok 5 zl. 80 kr.

Národní Listy. Velký politický deník. Majiteľ *JUDr. Jul. Grégr.*, odpovedný redaktor a vydavateľ *Arbes*. Tlačou knižtlačiarne *Dr. Ed. Grégra* v Prahe. — Redakcia a administrácia: Mariánska ulica číslo 929 staré, 20 nové. Predpl. cena na rok 20 zl.

Ženské Listy. Časopis pro záležitosti žen a dívek českoslovanských. Ročníku I. vyšlo 6 čísiel. Vychádzajú každého mesiaca v Prahe. Majiteľ, vydavateľ, nakladateľ a redaktor: *Fr. A. Urbánek*, hlavnia spolupracovníčka *V. Lužická*. Celoročne predpláca sa (Vodičková ulice č. 11) 2 zl. 80 kr.

Zora. Časopis za zabavo in poduk. Izdajateľ i odgovorni uredník *Martin Jelovšek*. Tisk in založba Narodne tiskarne v Mariboru. Ročníku II. vyšlo 9 čísiel. Predplatná cena 4 zl. Časopis tento podobný nášmu „Orlovi“ má i našej „Slovesnosti“ podobnú prílohu „Věstnik.“ Znanstvena priloga „Zori.“ Ročníku I. vyšly 4 čísla.

Geschichte des Museums des Königreichs Böhmen. Zusammengestellt vom Sekretär desselben *Wenzel Nebeský*. Prag 1868. Im Selbstverlage des Museums des Königreichs Böhmen. Velká VIII., str. 256. Cena?

Mikuláš Koprník, na oslavu 400leté památky jeho narodení, sepsal *Dr. Fr. J. Studnička*. V. R. professor matematiky na c. k. universitě Karlo-Ferdinandské. S pěti dřevorytinami. V Praze. Tiskem Dra. Ed. Grégrá, nákladem „Jednoty českých matematiků.“ 1873. Velká VIII., str. 56. Cena?

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redaktor a vydavateľ *Václav Vlček*. Ročn. III., dílu I. č. 6. má nasledujúci obsah: Německý pud na východ a Rusko, píše *A. F. Balan*; Na Vejmínku, povídka od *Vítězoslava Háčka* (pokračovanie); V dýmu, od *Em. Mířiovského*; Racine, příspěvek k rozhledu ve dramate francouzském od *Fr. Zákrejse*; Otilie Sklenářová-Malá, od *V. Vlčka*; Zimní saisona na českém divadle: I. Zpěvohra, referuje *V. Novotný*, II. činohra, od *V. Vlčka*; Literární rozhledy, od *Fr. Zákrejse*. — Ročn. III., dílu II. č. 7. obsahuje: Stoleté narozeniny *Jungmannovy*, od *Václava Vlčka*; *Václav Stach*, „starý veršovec.“ z vlastních spisův a listů vyličen od *Václava Zeleného*;

Na vejmínku, povídka od *Vítězoslava Háčka* (dokončení); *Justus Liebig*, podáva *Martin Pokorný*; *John Stuart Mill*, od *dr. Jozefa Durdíka*; Rozhledy v umění výtvarném, od *dr. Mir. Tyrše*; Ruské básnictví a *Turgeněv*, od *Antala Staška* (dokončení).

Pán Roháč z Dubé. Historická povídka od *V. Lipovského*. V Táboře, 1873. Tiskem a nákladem knižtiskárny *Jana Nedvídky*, Komisionář *Fr. A. Urbánek*, knihkupec v Praze. VIII., str. 96. Cena?

Pohřební písně a sbory s jednoduchou hudbou. Vydal *František Gregora*, ředitel káru v Písku. V Praze. Nakladatel *Fr. A. Urbánek*. 1873. Str. 62. Cena?

Prokop Veliký. Obrazy z válek hutských. Napsal *V. Lipovský*. V Praze. Nakladatel *F. Bartel*. (Dřevorytecký ústav). Sošit 1., 2. a 3. po 12 kr.

Divadelní svět. Sbirka dramatických prací původních i jinojazyčných se zvláštním ohledem na literatury slovanské. Redaktor *Jozef Štolba*. Sv. IV. *Slaměné srdce*, veselohra vo dvou jedn., nap. *Ludvík Muratori*, z vlašského přeložil a úvodem opatřil *Dr. J. Malý*; *Gringoire*, veselohra v 1 jedn. od *Th. de Banville*. z francouzského přeložil a úvodem opatřil *Dr. Rob. Nápravník*. V Praze. Nakladatel *Fr. A. Urbánek*. 1873. VIII. str. 118. Cena 60 kr.

Věstník bibliografický. Odpovědný redaktor a vydavateľ *Fr. A. Urbánek*. Ročník V. Č. 6.

Zdravotní čítanka pro lid. Sepsal *Medic. a Chirurg. Dr. Julius Suchý*. 1873. V Kroměříži. Komisionář *Fr. A. Urbánek*, knihkupec. VIII. Str. 80. Cena?

Ze Šumavy. Básně *Elišky Krásnohorské*. V Praze. Vydavateľ a nakladateľ *J. Otto*. 1873. VIII. Str. 74. Cena?

Ženský svět. Sbirka spisův k poučení a zábavě. Pořádá *Věnc. Lužická*. Svaz. III. *J. A. Komenského Informatorium* školy mateřské. K novému vydání upravil *J. Kořínek*. V Praze. Nakladateľ *Fr. A. Urbánek*. 1873. VIII. Str. 98. Cena?

Válka francúzsko-německá roku 1870—1871. Politicko-strategický sepsána od *Edvarda Rüffera*. S mnohými vyobrazeniami. V Praze. Nákladem *F. Bartla* (dřevoryteckého ústavu) v Černé ulici č. 16—II. IV. Str. 172. Cena 2 zl. 20 kr. r. č.

Věstník jednoty českých matematiků. V Praze. Red. jedn. jednoty *Fr. Houdek*.

Všetky tieto spisy a časopisy odporúčame snažne svojmu et. čítateľstvu.